

Avot de-Rabbi Nathan hoofdstuk 20

Tora-studie - geneesmiddel

in tijden van zorg en repressie

Vervolg Midrasj Avot de-Rabbi Nathan 35b-36a

Rabbi Chanina, de gedeputeerde van de priesters¹, zegt: Ieder die woorden van Tora ter harte neemt [letterlijk: op zijn hart legt] blijft gevrijwaard van vele kopzorgen: zorgen vanwege honger, [zorgen vanwege het zwaard], zorgen vanwege dwaasheid², zorgen vanwege ontucht, zorgen vanwege de kwade drijfveer, zorgen vanwege een slechte vrouw³, zorgen vanwege ijdele dingen; en zorgen vanwege het juk dat op de mensheid (letterlijk: vlees en bloed) rust. Want zo staat in het boek van de Psalmen geschreven door David, de koning van Israël: *‘De verordeningen van de Eeuwige zijn recht, zij verblijden het hart; het gebod van de Eeuwige is puur, het verlicht de ogen’* (Ps. 19:9).⁴

En ieder die de woorden van de Tora niet ter harte neemt, wordt behept met vele kopzorgen. Zorgen vanwege honger, zorgen vanwege dwaasheid, zorgen vanwege ontucht, zorgen vanwege de kwade drijfveer, zorgen vanwege een slechte vrouw, zorgen vanwege ijdele dingen, zorgen vanwege het juk dat op de mensheid (vlees en bloed) rust. Want zo staat in geschreven in het boek Deuteronomium door Mosjè onze leermeester: *‘En zij zullen bij jou zijn tot een teken en een wonder, en bij jouw zaad voor altijd; omdat je de Eeuwige, jouw God, niet in vreugde en met goedheid van hart hebt gediend, vanwege overvloed van alle dingen: daarom zul je de vijand dienen die de Eeuwige tegen jou zal sturen, in honger en in dorst, in naaktheid, en in gebrek aan alles’* (Deut. 28:47-48).

Uitleg:

¹ Rabbi Chanina, de gedeputeerde van de hogepriesters (vgl. Babylonische Talmoed, Joma 39a) was een Tanna'iet uit de eerste eeuw. Hij beleefde nog de verwoesting van de Tempel. Als *‘sega ha-kohanim’* was hij ‘gedeputeerde’ die de communicatie verzorgde tussen de priesters en de Hogepriester; daarnaast fungeerde hij ook als een soort assistent van de Hogepriester; zie de toelichtingen van Maimonides Misjné Tora, Kelé ha-Mikdasj IV, h. 16.

² Ook wel (op grond van de versie met *‘hirhoeré devarim betalim’*) verklaard als het gebukt gaan onder nutteloze en onbeduidende gedachten in het algemeen. Vergelijk het commentaar Rabbi Eliahoe ben Avraham van Delyatin a.l.

³ Andere versies (zie ed. S. Schechter) spreken hier van: een kwaadardige man of van de (getrouwde) vrouw van een man.

⁴ In Misjna Avot (III,2) wordt een anders luidende uitspraak aan dezelfde Rabbi Channina toegeschreven. Daar raadt hij aan om voor de vrede van de regerende en bezettende macht te bidden, aangezien die macht een grote bedreiging inhoudt. Hij achtte vrede de basiskracht van de gehele schepping (vgl. Midrasj Sifré op Num. 42).

Het beste middel tegen kopzorgen, angsten en kwade ingevingen in de gedachtewereld van een mens vormt Tora-studie en de bewuste wil om te leven volgens de levenswijsheid en de uiterst verstandige voorschriften van de Tora. Afgezien daarvan verblijden die voorschriften ook het hart van de mens. Ze doen hem met andere en positieve blik naar de werkelijkheid kijken. Een goed advies van een vrome rechtvaardige, die leefde in een tijd dat de onderdrukking van de Romeinse bezetter op zijn ergst was. Vandaar de alternatieve uitspraak en raadgeving van Rabbi Chanina om de bezetter, die het volk op hardvochtige manier uiterste lasten en belastingen oplegde, niet te tarten, maar om omwille van lijfsbehoud en gemoedsrust ondanks alles toch vrede te bewaren. Zo sprak Rabbi Chanina volgens Pirké Avot: 'Bid voor vrede van de heersende macht, want als mensen deze niet vrezen, zou iemand zijn naaste levend verslinden' (Misjné Avot 3,2). Volgens de uitleg doelde Rabbi Chanina hier op de heidense macht van de Romeinen die in zijn tijd het Joodse land met harde hand bezet hielden. In overeenstemming met de profetische aanmoediging van de profeet Jeremia ten tijde van de onderwerping aan de Babylonische overheid (vgl. Jer. 29:7).

Wie de overheid niet vreest en het belang van de gemeenschap als geheel niet voor ogen houdt, welke die overheid ook is, roept chaos over zichzelf en de gemeenschap af. Deze Misjna-tekst vormt mede de basis voor Joden uit alle tijden om te bidden voor de overheid van het land waarin zij verblijven. Opgevat als aansporing zich – ook in landen van ballingschap – te blijven inzetten voor het algemene belang. Zo niet, dan wordt ieder de verslinder van zijn naaste en heerst het principe van 'homo homini lupus est'.⁵

Zonder Tora-studie en inzet voor Gods geboden zal het tegendeel van al de eerst genoemde zegeningen bewaarheid worden. De uitspraak vormt bevestiging van de historische omstandigheden - in de toeloop naar de verwoesting van de Tweede tempel - die de achtergrond van de uitspraken van Rabbi Chanina vormen. We vinden dit bevestigd in een verwante uitspraak uit de mond van Rabbi Nechoenja ben Hakkana⁶:

»Rabbi Nechoenja ben Hakkana sprak: 'Hij die het juk van de Tora op zich neemt, van hem zal het juk van het koninkrijk (de Romeinse bezetter) worden weggenomen, alsook het juk van aardse beslommeringen (*dèrèch èrèt*); maar ieder die het juk van de Tora breekt en van zich afneemt, op hem zal men het juk van het koninkrijk en aardse beslommeringen leggen.«⁷

De hemel dwingt niemand om twee meesters te dienen. Het is de vraag of Rabbi Nechoenja ben Hakkana zijn waarschuwing letterlijk bedoelde, want vele rechtschapen Tora-wijzen gingen feitelijk gebukt onder de repressie van de Romeinen. Wanneer we de boven vermelde uitspraak van Rabbi Chanina, de deputaat van de Hogepriester, bij de uitleg betrekken, leren we een nuance aan te brengen. Wie trouw is aan de Tora zal, hoezeer hij ook aan repressie onderhevig is, de omstandigheden anders gaan beleven. De zorgen van alle dag zullen hem minder deren en hij zal ondanks alles zijn zelfbeheersing niet verliezen en de vrede willen bewaren.

⁵ Zie ook het commentaar van M. Lieber, *Pirké Avot - Ethics of the Fathers*, New York 1995, p. 134.

⁶ Ook deze zegsman leefde in de tijd na de val van de Tweede Tempel toen de militaire en economische onderdrukking door de Romeinen heel zwaar was!

⁷ Misjna Avot III,5.

Opstandigheid, losbandigheid, zedeloosheid en geestelijke verworping zullen de situatie slechts verergeren! Dat is de wijze les van beide twee leermeesters.

Een bevestiging van deze zienswijze geeft R. Travers Harford in zijn commentaar bij deze passage in Misjna Avot: 'Het was een vorm van niet spirituele zorg waarvan een mens werd bevrijd wanneer hij zijn geest en de toewijding van zijn wil schonk aan de Tora. Heilige en zondaar tegelijk kregen beide de last van burgerlijke onderdrukking te verduren; maar de heilige beschikte over zijn manier van ontsnapping die de zondaar niet had.'⁸ Wanneer het aardse leven ondraaglijk dreigt te worden, biedt aandacht voor spirituele zaken een mogelijkheid van ontsnapping. Het vervolg van de tekst legt de raadgeving van Rabbi Chanina in meer detail uit.

Vervolg Avot-de Rabbi Nathan 36a

'In honger' - hoe is dat? in een tijd dat een mens begeert om een stukje gerstebrood te eten en hij (zelfs) dat niet vindt, terwijl de volkeren van de wereld [andere lezing: zijn vijanden] van hem wit brood en vet vlees verlangen. 'En in dorst' - hoe is dat? In een tijd dat een mens ernaar verlangt om (maar) een druppel azijn of een druppel bitterdrank te drinken en hij (zelfs) dat niet vindt, terwijl de volkeren van hem de meest gewilde wijn verlangen, van alle landen in de wereld. 'En in naaktheid' - hoe is dat? In een tijd dat een mens zich wil kleden in een wollen of linnen kledingstuk en (zelfs) dat niet vindt, terwijl de volkeren van de wereld van hem de fijnste zijden en satijnen stoffen verlangen, van alle landen in de wereld. 'En in gebrek aan alles' - (hoe is dat?) Zonder lamp, zonder mes en zonder tafel. Een andere uitleg van 'En in gebrek aan alles' - zonder azijn en zonder zout. Dat is de vloek waarmee mensen (een ander) plegen te vervloeken: 'Moge er voor jou geen azijn of zout in je huis zijn'.

Uitleg:

Deze gedetailleerde verklaring bij de uitspraak van Rabbi Chanina spreekt voor zich; en bevestigt het tijdsbeeld dat de achtergrond van zijn uitspraak vormt: een rampzalige economische situatie en politieke repressie door de Romeinse bezetter (in de periode van de Joodse opstand en verwoesting van de Tweede Tempel). Bij de historicus Flavius Josephus vinden we een uitvoerige beschrijving van de gruwelijke uitbuiting onder de Romeinse procuratoren Festus en Florus, die beiden de bevolking op allerlei manieren ondraaglijke lasten oplegden.⁹

Vervolg tekst Avot de-Rabbi Nathan 36b

Hij was gewoon te zeggen: 'Zie mij er niet op aan dat ik donker ben, want de zon heeft mij beschenen [de zonen van mijn moeder ontstaken (in woede) tegen mij, zij maakten mij tot bewaakster van de wijngaarden, mijn eigen wijngaard heb ik niet bewaakt' (Hoogl. 1:6)]. 'Zie mij er niet op aan dat ik donker ben, want de zon heeft mij beschenen – dat zijn de (stads)raden in Juda die het juk van de Heilige, Hij zij gezegend, gebroken (en

⁸ Zie R.T. Herford, *The Ethics of the Talmud*, New York 1945, 70.

⁹ Zie Flavius Josephus, *Joodse Oorlog*, boek II, cap. 14

afgeworpen) hebben en een mens van vlees en bloed koning over zichzelf hebben gemaakt.¹⁰

Uitleg:

Zonder twijfel maakt Rabbi Chanina hier een historische toespeling. Naar alle waarschijnlijkheid zinspeelt hij met cynische toon op hogere kringen van Joodse stadsbestuurders die zozeer verweven waren met de wereld van de Romeinse overheid, dat zij zich uit opportunisme conformeerden aan de Roemeinse cultuur en de keizercultus, waarin het staatshoofd als een soort God - als ware hij de 'zon' zelf - vereerd werd. Dit alles ten koste van de eigen Joodse cultuur en identiteit. Te lang hadden deze Joodse bestuurders zich als het ware door de het licht van de Romeinse zonnekoning, gewoon een man van vlees en bloed, laten beschijnen. Als cynische metafoor voor hun gedrag heeft Rabbi Chanina de tekst uit het Hooglied raak gekozen!¹¹

Waarom bekrachtigt Rabbi Chanina zijn beschuldiging met de verwijzing naar het vers uit Hooglied? Wat is het exacte verband? Het door hem geciteerde vers uit het Hooglied is op zichzelf al een metafoor. De Sjoelamitische verbleef ver uit het zich van haar eigen broeders. Onttrokken aan hun toezicht verbleef ze ver van huis. Aldaar heeft zij zich zo door de zon laten beschijnen dat haar huid donkerzwart van kleur werd. Ze gaf naar rabbijnse uitleg daarmee toe buiten het toezicht van haar broers dingen te hebben gedaan waarvoor zij zich achteraf schaamde. Zaken die kennelijk niet helemaal door de beugel konden.

Juist door de subtiele onderbouwing van zijn kritiek op de stadsraden aan de hand van juist dit vers, zwakte Rabbi Chanina zijn toch niet mis te verstane kritiek tegelijkertijd enigszins af. Evenals de Sjoelamitische zullen de stadsraden – hoewel hun opstelling zonder meer laakbaar bleef – in niet volledig zelfverkozen omstandigheden hebben gehandeld. Zij moesten laveren tussen kritiek op de Romeinse overheerser en een minimaal respect voor deze heidense bezetter, opdat de politieke situatie niet uit de hand zou lopen. Het vervolg van de uitleg van het vers uit Hooglied hier in Avot de Rabbi Nathan bevestigt de subtiele relativering die op de achtergrond toch ook in de bijtende de kritiek van Rabbi Chanina doorklinkt.

'Lotgenoten' van de Sjoelamitische

Vervolg tekst Avot de-rabbi Nathan 36b

Een ander uitleg van 'De zonen van mijn moeder ontstaken in woede tegen mij': Dat is Mosjè die de Egyptenaar doodde, er is immers gezegd: *'En het gebeurde in die dagen [in verloop van tijd] toen Mosjè groot geworden was en naar zijn broeders vetrok en hun lasten* zag, (...) hij wendde zich hierheen en daarheen (keek links en rechts) en toen hij zag dat er geen mens was, sloeg hij de Egyptenaar dood en hij verborg hem in het zand'* (Ex. 2:11-12) Wat betekent 'dat er geen mens was'? Men

¹⁰ Andere versie: 'en een juk van vlees en bloed tot koning over zichzelf hebben gemaakt.'

¹¹ Vgl. in dit verband S. Schechter, *Aspects of Rabbinic Theology*, New York 1961, 87-88: 'De zo even geciteerde passage verwijst waarschijnlijk naar een vorm van vergoddelijking van de keizer door Joodse afvalligen, en niet zozeer naar een politieke opstand.'

leert dat Mosjè een Sanhedrin installeerde van dienstengelen en aan hen vroeg: 'Zal ik deze man doden?' Zij antwoordden: 'Dood hem!' Doodde hij hem (dan) met het zwaard en niet met het woord? Hij doodde hem [met het woord] zoals er gezegd is: *'Wil je mij door het woord doden zoals je de Egyptenaar hebt gedood?'* (Ex. 2:14). [Dit leert dat hij hem door middel van de Naam doodde].¹²

Een andere uitleg van *'De zonen van mijn moeder ontstaken in woede tegen mij'* - dat is Mosjè die vluchtte naar Midian[3], want er is gezegd: *'Toen Farao nu van de zaak hoorde, poogde hij Mosjè te doden; maar Mosjè vluchtte weg van Farao en verbleef in het land Midian; en hij zat neer bij een bron. De priester nu van Midian bezat zeven dochters (...) en de herders kwamen en verdreven hen; maar Mosjè stond op hielp (rede) hen en gaf hun kleinvee te drinken'* (Ex. 2:15 vv.).

Mosjè stapte naar voren en trad als rechter over hen op. Hij sprak tot hen: '(Overall) in de wereld putten mannen het water en laten vrouwen (de dieren) drinken, (maar) hier putten vrouwen het water en geven mannen (de dieren) te drinken. Hier wordt het recht verkracht; het is een verdraaiing van het recht, jullie maken je op dit moment rechtens schuldig.'

Sommigen zeggen: 'Al de tijd dat Mosjè bij de mond van de bron stond, vloeide het water en welde naar hem op; maar zodra hij terug stapte, vloeide het water weer terug. Op dat moment sprak hij: 'Wee mij, omdat ik mijn volk in de steek gelaten heb en gekomen ben om bij de volkeren van de wereld te verblijven.'

Uitleg:

De midrasj in Avot de-Rabbi Nathan laat nu het door Rabbi Chanina aangehaalde vers uit het Hooglied betrekking hebben op Mosjè, die volgens de Tora een Egyptenaar in een opwelling van woede doodde. De door hem gepleegde moord op de Egyptenaar blijft problematisch en roept morele vragen op. Mosjè reageerde impulsief vanuit een diepe verontwaardiging over de vernedering van zijn volksgenoten, maar was Mosjè wel gerechtigd de doodstraf standrechtelijk uit te voeren zonder een fatsoenlijke rechtsprocedure? Kon hij zomaar voor eigen rechter spelen? Was er voldoende bewijslast zonder de aanwezigheid van ooggetuigen? De midrasj in Avot de-Rabbi Nathan poogt dit probleem te omzeilen door te veronderstellen dat Mosjè alleen na raadpleging van een rechtsgeldig *bet dien* (gerechtshof) tot de uitvoering van de straf overging. Hij zou de executie bovendien niet met het zwaard voltrokken hebben, maar met woorden en gesanctioneerd door de kracht van Gods heilige Naam.

Wat is precies de relatie tussen het vers uit het Hooglied over de Sjoelamitische schoonheid en wat Mosjè overkwam? Om deze vraag te beantwoorden vervolgen we de verdere tekst in Avot de-Rabbi Nathan en vergelijken we wat gezegd wordt met andere midrasjim. Midrasjim die eveneens het verhaal over Mosjè en de Egyptenaar in verband brengen met het citaat uit het Hooglied.

In die midrasj-verklaringen herkennen we een patroon bij de uitleg van de bedoelde passage: *'Zie mij er niet op aan dat ik donker ben, want de zon heeft mij beschenen [de zonen van mijn moeder ontstaken (in woede) tegen mij, zij maakten mij tot bewaakster van de wijngaarden, mijn eigen wijngaard heb ik niet bewaakt.'* Het woord 'ammati' -

¹² [...] Zo in editie Wilna. DE Wilna-editie formuleert hier:: *'De zonen van mijn moeder ontstaken in woede tegen mij'*: dat zijn Datan en Abiram, want er is gezegd: *'Toen Farao nu van de zaak hoorde etc.'* (Ex. 2:15 vv.) Vgl. de aangevulde vertaling in ed. J. Goldin, p. 95. Zie ook L. Ginberg, *The Legends of the Jews*, II, p. 281. Vgl. ook ed. S. Schechter p. 72, noot 11.

'mijn moeder' - in het versgedeelte *'de zonen van mijn moeder zijn in woede ontstoken'* is met een woordspeling te lezen als *'oemmati'* - 'mijn volk' (mijn natie). Zo kan de inhoud van het vers als metafoor dienen voor een persoon (of volk) die (dat) door *volksgenoten* verraden of slecht behandeld wordt. Tegelijkertijd gaat het dan om iemand die vanwege verraad of dreiging van zijn volksgenoten moet uitwijken en naar elders vlucht om aan dreiging te ontsnappen. Op dit tweede aspect zinspeelt het versgedeelte *'zij maakten mij tot bewaakster van de wijngaarden'*. De persoon in kwestie blijft (door zijn afwezigheid) eveneens op een of andere manier (een tijd) in gebreke. Later ziet de uitgebannen Mosjè daarop met een zeker schaamte terug: *'Zie mij er niet op aan dat ik donker ben, want de zon heeft mij beschenen.'* (Hoogl. 1:6). Zo wordt schuld en tekortkoming her- en erkend, maar tegelijkertijd in zekere mate gerelativeerd. Hier in Avot de-Rabbi Nathan is het gesignaleerde patroon van uitleg bij Hoogl. 1:6 toegepast op de geschiedenis van Mosjè. Door volksgenoten – volgens de midrasj waren dit Dan en Abiram – werd hij als dader aangegeven bij het hof van Farao, waardoor hij vervolgens moest Mosjè vluchten naar Midian. Daar kon hij alleen nog maar voor de dochters van zijn toekomstige schoonvader opkomen. Wat betreft zijn eigen gemaltraiteerde volksgenoten bleef hij - door omstandigheden gedwongen - in gebreke, omdat hij hen nu een tijd lang niet meer kon bijstaan. In al die opzichten leek zijn lot dus op dat van de Sjoelamitische.

In Midrasj Sjir ha-Sjirim Rabba komt dit alles in een overlevering van Rabbi Me'ir nog scherper en inzichtelijker naar voren dan hier in Avot de-Rabbi Nathan:

»Rabbi Me'ir zegt: *'De zonen van mijn moeder ontstaken in woede tegen mij,'* - *'immi'* (**van mijn moeder**) betekent (kan ook gelezen worden als) *'ommati'* (**van mijn volk**). Immers Dan en Abiram *'waren in woede ontstoken tegen mij'*; dat wil zeggen: zij vielen mij aan en zij vervulden de Rechter (God, en Farao) van gram tegenover mij. *'Zij maakten mij tot bewaakster van de wijngaarden'* - omdat hij (Mosjè) in de bres trad voor de dochters van Jitro, was hij niet in de gelegenheid recht te bewerken tussen zijn broeders in Egypte; vandaar (het Schriftwoord) *'mijn eigen wijngaard heb ik niet bewaakt'*. Rabbi José zegt: *'de zonen van mijn moeder'* – de zonen van mijn (eigen) volk, namelijk de verspieters, *'ontstaken in woede tegen mij'*; zij vielen mij aan en vervulden de Rechter (God) van gram tegenover mij. *'Zij maakten mij tot bewaakster van de wijngaarden'* – omdat ik tweeënveertig trajecten in de wildernis bleef rondtrekken, was ik niet in staat om het land Israël binnen te gaan. Vandaar (de woorden): *'mijn eigen wijngaard heb ik niet bewaakt'*.«¹³

De strijdende mannen uit Ex. 2:15 zouden dus Dan en Abiram zijn geweest. Mosjè die beide volksgenoten kapittelde en als arbiter wilde fungeren, wekte daarmee hun verontwaardiging en woede op. De strijdende mannen wisten namelijk dat Mosjè nota zelf zelf een Egyptenaar in een opwelling van woede had vermoord. Dan en Abiram kunnen zo op speelse wijze geïdentificeerd worden met met de *'de zonen van mijn moeder'* in Hoogl. 1:6. Mosjè zag zich gedwongen naar Midian te vluchten (*'zij maakten mij tot bewaakster van de wijngaarden'*) en kon zijn eigen volk niet bijstaan in hun ellende *'mijn eigen wijngaard heb ik niet bewaakt'*. De schaamte hierover herkennen we in de ontboezeming van de door de zon gebrande Sjoelamitische: *'zie mij er niet op aan dat ik donker ben'*.

¹³ Midrasj Sjir ha-Sjirim Rabba op Hoogl 1:6, § 4.

'Lotgenoten' van de Sjoelamitische (vervolg)

Teskt Avot de-Rabbi Nathan 37a

Een andere uitleg: '*De zonen van mijn moeder ontstaken in woede tegen mij*' -dat zijn de Israëlieten die het (gouden) kalf maakten. Want aanvankelijk spraken zij (bij de berg Sinai) '*Wij zullen doen en wij zullen luisteren*' (Ex. 24:8), maar zij kwamen daarop terug en spraken: '*Dit is onze God*' (letterlijk: 'dit zijn onze goden') (Ex. 32:4).

Uitleg:

Deze overlevering moet in gedachten worden aangevuld. Mosjè werd door de Israëlieten, zijn eigen volksgenoten, 'verraden' nadat hij veertig dagen en nachten op de berg Sinai had verbleven. Zij aanbaden tijdens zijn afwezigheid het gouden kalf. Dit in weerwil van een eerder gelofte van gehoorzaamheid aan Gods wetten. Zelfs voor dat zij de inhoud ervan volledig kenden, waren zij tot gehoorzaamheid bereid! En evenals dit de Sjoelamitische overkwam, hebben ook de eigen volksgenoten en 'broeders van Mosjè' hem- weliswaar indirect maar toch - tot bedenkelijk gedrag aangezet. Zoals op het moment dat hij in een vlaag van blinde woede de twee stenen tafelen op de grond in stukken smiet. Buitendien droeg de misstap rond het gouden kalf er mede toe bij dat Israël vele jaren in de woestijn moest ronddolen om uiteindelijk weer op het goede spoor te komen. Een speciale gebeurtenis tijdens die lange tocht (toen Mosjè zijn geduld verliezend in drift op de rots sloeg) leidde er zelfs toe dat Israëls trouwe profeet en leider uiteindelijk het land Kanaän niet mocht betreden. Mosjè slaagde er ook niet in zijn halsstarrige volksgenoten definitief van Gods straf te vrijwaren, ondanks vurige pleidooien daartoe. Dit blijkt uit Gods reactie nadat Mosjè met veronachtzaming van elk eigenbelang om vergeving voor het volk had gesmeekt: '*Maar nu, ga heen en leid het volk naar de plaats waarvan Ik gesproken heb. Zie, Mijn engel zal voor je uitgaan. Maar op de dag van Mijn vergelding zal Ik hen hun zonde vergelden.*' (Ex. 32:34). Evenals de Sjoelamitische schoot dus ook Mosjè te kort. Ook hij kon als het ware zeggen: 'Zie mij er niet op aan dat ik zwart ben.'¹⁴

Vervolg teksten Avot de-Rabbi Nathan 37a

Een andere uitleg: '*De zonen van mijn moeder ontstaken in woede tegen mij*' (Hoogl. 1:6) - Dat zijn de verspieters die een vals (lasterlijk) rapport uitbrachten over het land; en die voor Israël veroorzaakten dat hun dode lichamen in de woestijn neervielen, zoals er gezegd is: '*En in de woestijn zullen jullie dode lichamen neervallen*' (Num. 14:29). '*Zij maakten mij tot bewaakster van de wijngaarden*' (Hoogl. ibid.). De Heilige, Hij zij gezegend sprak: 'Wie anders heeft Mij ertoe gebracht goed te zijn voor de volkeren van de wereld, als dat niet Israël is? Want alle tijd dat de volkeren in aangename rust verkeren, worden de kinderen Israëls onderdrukt, verworpen en heen en weer gedreven.'

Een andere uitleg: '*Zij maakten mij tot bewaakster van de wijngaarden*' - Dat zijn de Israëlieten die in ballingschap gingen naar Babylon. In hun midden stonden profeten op

¹⁴ Vgl. Vgl. Midrasj Sjir ha-Sjirim Rabba op Hoogl. 1:6 § 4, het commentaar Ben Avraham, in ARN editie Wilna.

en spraken tot hen: 'Scheidt hefoffers en tienden af (van de oogst)!' Zij spraken: 'Wij zijn alleen maar in ballingschap [uit ons land] verdreven, omdat wij geen hefoffers en tienden hebben afgescheiden. En nu zeggen jullie tegen ons dat wij hefoffers en tienden moeten afscheiden?' Daarom is gezegd: '*Zij hebben mij tot bewaakster van de wijngaarden aangesteld (maar mijn eigen wijngaard heb ik niet bewaakt).*'

Uitleg:

Mosjè is zo te zeggen evenals de Sjoelamitische door eigen volk ('de zonen van mijn moeder') verraden, omdat de Israëlieten naar de valse berichten van de verspieders luisterden. De woorden '*zij maakten mij tot bewaakster van de wijngaarden*' verwijzen volgens dit gedeelte van uitleg echter niet langer naar Mosjè, maar nu naar de Heilige, Hij zij gezegend Zelf. Want de Eeuwige werd ertoe gebracht om de bewaking van Israël tijdelijk te verwaarlozen. Hij zag Zich - als men dit zo zeggen mag – door verraad gedwongen om het volk Israël aan de haat en woede van andere volkeren prijs te geven. Zoals de Sjoelamitische niet in de gelegenheid was geweest om haar eigen wijngaard te bewaken, zo moest ook de Eeuwige toegeven: '*Maar Mijn eigen wijngaard heb Ik niet bewaakt*'.

Het tweede gedeelte van de midrasj vergelijkt juist het volk Israël met de Sjoelamitische. De richting van causaliteit is hier in feite omgedraaid. Omdat de Israëlieten de eigen wijngaard niet bewaakt hebben, zijn zij als straf gedwongen om de wijngaarden van anderen (van Babylonië te) gaan bewerken.

Of mogen we de midrasj ook zo lezen? Omdat Israël vreemde offers aan vreemde goden heeft gebracht, en daarmee zo te zeggen andermans wijngaard heeft bewaakt in plaats van de eigen, is het nu niet meer in de gelegenheid om die eigen wijngaard (het heilige land) nog te bewaken. Niet langer zijn ze in staat offers aan de Eeuwige in hun land en Tempel te brengen, want ze zijn door eigen schuld naar Babylonië verdreven.

De kernboodschap in al de verschillende midrasj-interpretaties van het citaat uit Hooglied is deze: wie verraadt pleegt aan de leider van zijn volk, pleegt daarmee tevens verraad aan de eigen gemeenschap. De gevolgen zijn immers van dien aard, dat de leider zich een tijd lang niet meer voor de eigen gemeenschap kan inzetten.

Terug naar index:

Naar volgende hoofdstuk (21):